

10. Звіт Херсонського обласного інституту вдосконалення вчителів за 1947-1948 н.р. / Херсонський обласний відділ народної освіти виконкому Херсонської обласної Ради депутатів трудящих // Державний архів Херсонської області. – Ф – Р 2239 в 24. – Оп 1. – Спр. 181. – 152 арк.
11. Методические разработки, письма, составленные Херсонским областным институтом усовершенствования квалификации учителей // Державний архів Херсонської області. – Ф - Р 2419. – Оп 1. – Спр. 7. – 327 арк.
12. Наказ № 699 від 29 квітня 1948 року про курси перепідготовки вчителів та керівних кадрів влітку 1948 року / Накази Міністерства освіти УРСР з питань основної діяльності з № 22 по № 711 // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 387. – 273 арк.

Примакова В.В.

РАБОТА ИНСТИТУТОВ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ
В 40-Е ГОДЫ XX ВЕКА

Статья посвящена рассмотрению особенностей деятельности институтов усовершенствования квалификации учителей с момента их создания в Украине и в послевоенные годы XX века; проанализировано влияние их деятельности на развитие последипломного образования учителей начальных классов.

Ключевые слова: институт усовершенствования квалификации учителей, послевоенный период, структура и особенности деятельности, формы профессионального развития.

Primakova V.V.

WORK INSTITUTES FOR ADVANCED TRAINING OF TEACHERS IN THE 40-IES OF XX CENTURY

The article deals with the peculiarities of the institutes for advanced teacher training since their establishment in Ukraine and in the postwar years of the twentieth century, analyzed the impact of their activities on the development of post-graduate education of primary school teachers.

Key words: Institute of Advanced teacher training, post-war period, the structure and characteristics of activities, forms of professional development.

УДК 371.13

Прокопів Л.М.*

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДЛЯ СІЛЬСЬКОЇ
МАЛОКОМПЛЕКТНОЇ ШКОЛИ (90-ТІ РОКИ XX СТ.)

У статті розглядаються проблеми підготовки вчителів для сільської малокомплектної школи у 90-х рр. XX ст., аналізується специфіка роботи вчителя в умовах малокомплектної школи, завдання, що ставились перед учителем в умовах його роботи у сільській малокомплектній школі певний історичний проміжок часу.

Ключові слова: малокомплектна школа, підготовка учителя, педагогічні ВНЗ.

Сільська школа на сьогодні є важливою складовою системи сучасної освіти, яка має не лише педагогічну, а й соціальну функцію. Така школа є єдиним гарантом права дитини на повноцінну освіту та соціальний захист. Зрештою сільська школа, виконуючи соціальну роль, зберігає генетичний потенціал української нації.

Питання функціонування сільської малокомплектної школи, специфіки організації та вдосконалення навчально-виховного процесу в ній стали предметом досліджень О. Коберник, В. Мелешко, В. Помагайби, Н. Присяжнюк, І. Прокопович, О. Савченко, В. Стрезікозіна, Г. Суворової, Г. Тришневської. В останні роки вийшли публікації дослідників з питань підвищення ефективності освітньої діяльності в класах-комплектах (О. Біда, М. Зайкіна, В. Кузь, Н. Присяжнюк, О. Савченко та ін.).

* © Прокопів Л.М.*

Проте об'єктивна потреба історико-педагогічного аналізу зазначеного питання і недостатній ступінь його вивченості зумовили вибір теми розвідки.

Мета статті полягає у розкритті особливостей підготовки вчителя сільської малокомплектної школи у 90-х рр. ХХ ст.

З одного боку, на селі навчальний заклад у 90-х рр. ХХ ст. сприймався як осередок культури, гарант стабільності. З іншого, справи розвитку навчальних закладів у сільській місцевості особливо загострилися у період переходу економіки на ринкові відносини, коли освіта на селі залишилася поза увагою аграрних та інших виробництв.

Пильної уваги в цьому ракурсі потребувала сільська малокомплектна школа, яка за своїм соціальним статусом та організацією навчання й виховання значно відрізнялася від звичайної загальноосвітньої школи, і це досить часто відбивалось на якості освіти.

Аналіз організації освітнього процесу в сільських малокомплектних школах свідчив про невідповідність між зростаючими вимогами суспільства й існуючим рівнем підготовки сільських учнів. Навчання учнів у класах-комплектах потребувало зміни традиційних підходів до побудови навчально-виховного процесу, до вибору форм, методів і прийомів педагогічного впливу на дітей.

Передумовами такого становища школи стало зростання кількості сіл, у яких взагалі були відсутні об'єкти господарської діяльності. Важкі умови праці та низький рівень заробітної плати не давали змоги повноцінно забезпечувати життєві потреби сільського населення, повною мірою реалізувати права сільських дітей на їх повноцінний розвиток та соціалізацію.

Загалом підготовка вчителя для малокомплектної школи у педагогічних ВНЗ перебувала в найкращому стані.

У 90-х рр. ХХ ст. у сільські малокомплектні школи вчитель не йшов, була високою плинність кадрів. За даними статистики, у сільських малокомплектних школах працювало до 30 % учителів-початківців зі стажем роботи до 5 років. Склалася парадоксальна ситуація: від учителя, який має невеликий стаж роботи, вимагався значно більший обсяг знань і педагогічної майстерності, ніж від учителів зі значним стажем роботи за тієї ж заробітної платні.

Мала кількість вікових паралелей у 90-х рр. ХХ ст., а іноді і відсутність певних класів у структурі школи призводила до того, що в сільській малокомплектній школі фахова підготовка учителів не відповідала виконуваній педагогічній діяльності [3, с. 156].

Якщо тижневе навантаження педагога відповідало нормі (18 годин), то кількість навчальних підготовок (кількість уроків, які потрібно розробляти вчителю на тиждень) значно вища порівняно з педагогічною працею міських учителів, тому що сама структура малокомплектної школи не дає можливості працювати вчителю на подвоєних підготовках.

Одночасно в сучасній сільській малокомплектній школі у 90-х рр. ХХ ст. були відсутні одна чи декілька вікових груп учнів. У такому разі становище з інтенсивністю навчального навантаження вчителя погіршувалося ще більшою мірою.

Все вищесказане призводило до виникнення суперечностей. З одного боку, сільській школі був потрібен сучасний учитель, який, окрім глибокого знання предметів, володів іноземними мовами. З іншого боку не всі педагогічні університети мали належну матеріально-технічну, навчально-методичну, інформаційну базу та кадрове забезпечення для підготовки вчителя малокомплектної сільської школи.

Ще одним важливим питанням підготовки майбутнього вчителя сільської малокомплектної школи була потреба у підготовці вчителя за кількома спеціалізаціями. За даними Н. Касярум у сільських малокомплектних школах повне навантаження мали лише вчителі математики та української мови [3].

Оскільки в сільських малокомплектних школах неможливо забезпечити навантаження вчителя уроками з його фаху, більшість учителів читало декілька предметів. Так, 20 % вчителів малокомплектних шкіл читали два предмети, 5,1 % – три, 9 % – чотири. Перехід у кінці 90-х рр. ХХ ст. ВНЗ до підготовки спеціалістів за моноспеціальностями значно погіршив ситуацію в сільських малокомплектних школах.

Як показав аналіз джерельної бази, у 90-х рр. наявність кваліфікованого фахівця в малокомплектній школі була можливою лише за умов цільового направлення випускників сільської школи на навчання у ВНЗ. Однак це себе не виправдовувало, бо, по-перше, кількість цільовиків була виключно малою (5 % від вступників), по-друге, частина молодих вчителів не поверталась до школи, і ця кількість постійно зростала. Так, випускників, які навчалися в Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького за цільовим направленням, у кінці 90-х рр. поверталися до школи 80 %.

Тому перед педагогічними вищими навчальними закладами України в підготовці вчителів для сільських малокомплектних шкіл ставились завдання у:

- потребі фахових знань з декількох споріднених предметів, або предметів, які пов'язані з особистими уподобаннями вчителя (праця, співи, фізична культура тощо);
- формуванні у майбутніх учителів мотивації інтегрованого викладання дисциплін у класі-комплекті; практиці й оволодінні сільськогосподарськими вміннями;
- розкритті можливостей проведення інтегрованих уроків у малокомплектній школі, використовуючи чинні програми та підручники, формувати вміння їх проведення;
- умінні правильно побудувати позакласну виховну роботу в гуртках, клубах тощо;
- розвитку нахилів до краєзнавчої діяльності [3; 5].

Важливим аспектом підготовки майбутнього вчителя для сільської малокомплектної школи було забезпечення шкіл комп'ютерами, а у зв'язку з цим у ВНЗ упроваджувались у навчально-виховний процес новітні інформаційно-комунікаційні технології навчання, які могли забезпечити якісні знання студентів [1, с. 105].

Усе ж у 90-х рр. невизначеною залишалася ситуація у педагогічних ВНЗ: єдиної програми для підготовки вчителя сільської малокомплектної школи не було, існували лише окремі аспекти такої підготовки [3, с. 154].

Увага до малокомплектної школи зверталася де-не-де у процесі вивчення базових дисциплін (педагогіки чи під час читання методик викладання предметів у початковій школі читались окремі теми щодо особливостей викладання певних дисциплін початкової ланки в умовах класів-комплектів), чи в ході опрацювання спецкурсів.

Чимало педагогічних ВНЗ створювали лабораторії сільської школи та сільської малокомплектної школи з метою поліпшення підготовки майбутніх учителів до роботи в класах-комплектах. У більшості педагогічних ВНЗ викладались спецкурси «Сільська малокомплектна школа», «Підготовка вчителя для сільської малокомплектної школи (Уманський педагогічний університет, Чернігівський педагогічний університет та ін.) [1].

Наприклад, під час викладання методик у ВНЗ наголошувалось на особливостях проведення однопредметних та однотемних уроків природознавства і сільськогосподарської праці в такій сільській школі. Проведення в малокомплектній школі уроків ознайомлення з навколишнім світом і природознавства у вивченні курсу «Я і Україна» мало свою специфіку.

Особлива увага приділялась питанням організації самостійної роботи майбутніх учителів на уроках в умовах роботи малокомплектної школи. Зверталась увага на умови організації навчально-виховного процесу сільської малокомплектної школи. Зокрема,

пропонувались оптимальні варіанти для об'єднання класів у комплекти, визначаються відмінності методики і структури уроку в класі-комплекті [5, с. 126].

О. Савченко у цьому контексті переконувала, що специфіка проведення уроків у класі-комплекті зумовлювала різноманітність самостійних робіт, які є обов'язковим компонентом кожного уроку [6, с. 104].

Допомогою у підготовці вчителя для малокомплектної сільської школи стали підручники та посібники для студентів ВНЗ. Зокрема, видатний О. Савченко посібник «Сучасний урок у початкових класах» містить цілий розділ про підготовку вчителя малокомплектної школи [6].

У підручнику Л. Нарочної для студентів педагогічних факультетів «Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання» цьому питанню присвячено спеціальний розділ — «Сільська малокомплектна школа» [4].

Інтегрований підхід до вивчення навчальних предметів у класі-комплекті диктував теж принципово нові вимоги до вчителя малокомплектної школи, оскільки від професійної компетентності педагога залежить ефективність формування в молодших школярів цілісного бачення мистецтва як образної форми відображення дійсності. А відтак потребувала вдосконалення система підготовки кваліфікованих педагогічних працівників, здатних до аналізу, до вмілого відбору та групування навчального матеріалу для його інтегрування, до організації та проведення інтегрованих уроків в умовах різновікового колективу [5, с. 127]. Проте, незважаючи на актуальність цієї проблеми, вища школа досить повільно реагувала на освітні запити.

Отже, підготовка вчителя для сільської малокомплектної школи принципово не відрізнялася від підготовки вчителя міської школи. У системі вищої освіти не існувало цілісної програми підготовки вчителя для сільської малокомплектної школи, хоча окремі складові підготовки у ВНЗ України були присутні.

Наша стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми, перспективними для нашого дослідження будуть напрацювання з питань історії розвитку малокомплектної школи в Україні.

Література:

1. Біда О. Підготовка студентів до організації самостійної роботи учнів малокомплектних шкіл / О. Біда, Л. Прокопенко // Формування у майбутніх учителів початкової школи навчально-методичних компетентностей // Наукові записки. Серія: Педагогіка. — 2009. — № 5. — С. 105-108
2. Біда О.А. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання: [навч. посібник для студентів пед. факультетів вищих навч. закладів та класоводів] / О.А. Біда. — К.-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. — 400 с.
3. Касярум Н.В. Теоретико-методологічні засади організації навчально-виховного процесу у сільській малокомплектній школі / Касярум Н.В. Король В.М., Кузьмінський А.І., Прокопенко Л.І. — Черкаси: вид-во ЧНУ, 2005. — 176 с.
4. Нарочна Л.К. Методика викладання природознавства / Л.К. Нарочна, Г.В. Ковальчук, К.Д. Гончарова. — К.: Вища школа, 1990. — 304 с.
5. Присяжнюк Л.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації інтегративного підходу у викладанні предметів художньо-естетичного циклу в класах-комплектах / Л.А. Присяжнюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. - Вип. 21. Житомир, 2005. — С. 125-129.
6. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах / О.Я. Савченко. — К.: Магістр-S, 1997. — 256 с.

Прокопів Л.М.

ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ
ДЛЯ СЕЛЬСКОЙ МАЛОКОМПЛЕКТНОЙ ШКОЛЫ (90-РР XX СТ.)

В статье рассматриваются проблемы подготовки учителей для сельской малокомплектной школы в 90-х гг. XX ст., анализируется специфика работы учителя в условиях малокомплектной школы, задания, которые ставились перед учителем в условиях его работы в сельской малокомплектной школе в этот исторический промежуток времени.

Ключевые слова: малокомплектная школа, подготовка учителя, педагогические вузы.

Prokopiv L.M.

PROBLEMS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHER
FOR RURAL LITTLECOMPLETE SCHOOL (90TH OF XX ITEM)

This article about the question of preparation of teachers for rural littlecomplete school in 90th XX item In it the specific of work of teacher is analysed in the conditions of littlecomplete school, tasks which belonged before a teacher in the conditions of his work at rural littlecomplete school the historical interval of time is given.

Key words: littlecomplete school, preparation of teacher, higher pedagogical institute.

УДК 378.14

Старева А.М.*

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СУСПІЛЬСТВОЗНАВЦЯ
У ПЕРШІ РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Статтю присвячено аналізу концептуальних засад розвитку шкільної суспільствознавчої галузі перших років радянської влади та методичної підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця. Автор акцентує увагу на освітніх завданнях нового історичного періоду 1917–1920 рр., пов'язаних із революційними подіями та побудовою нового радянського суспільства.

Ключові слова: суспільствознавча освіта, предметно-методична підготовка.

Побудова нової радянської школи, яка розпочалася у 20-ті роки, зумовила потребу створення нової системи освіти і виховання. Перед вітчизняною педагогічною наукою постала проблема пошуку шляхів створення нової школи та нового вчителя, які б відповідали природі дитини, закономірностям її розвитку та орієнтирам молодій радянській державі.

Метою цієї статті є аналіз освітянської політики в перші роки радянської влади (1917–1920 рр.) як історичного періоду, пов'язаного із революційними подіями та побудовою нового радянського суспільства, що у свою чергу яскраво відбилися на змісті шкільної суспільствознавчої освіти й позначилися на організації відповідної методичної підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця.

У перші роки радянської влади було розроблено і здійснено програму підготовки вчителів для нової школи. В ухвалі Першого Всеросійського з'їзду працівників освіти (1918 р.) йшла мова про необхідність створення єдиного типу вищого навчального закладу, де готувалися б учителі для нової радянської школи.

На цей час припадає вироблення основних тенденцій формування особистості вчителя нової школи України, що полягали у спеціальній освіті вчителя, професійному педагогічному досвіді, умінні будувати навчально-виховний процес з урахуванням індивідуальних особливостей дитини (Г. Ващенко, Г. Лубенець, Я. Мамонтов, І. Огієнко, С. Русова, Я. Чепіга) [2].

* © Старева А.М.*